

középiskolák tanulói és a polgári iskolai tanítóképzők hallgatói számára is átdolgoztassék.

Lássuk ezután a könyvet részleteiben.

BUDAY JÓZSEF.

Szenczi Molnár Albert. 1. Naplója, Levelezése és Irományai.

Kiadta *Dézsi Lajos dr.* Budapest, 1898. Az Akadémia kiadása. Ára 4 frt 50 kr. — 2. **Életrajza.** Irta *Dézsi Lajos dr.* Budapest, 1897. A m. tört. társulat kiadása.

Két könyv fekszik előttem, az egyik száraz adatgyűjtemény, a másik lelkesedéssel megírt életrajz s mindakettő azt a célt szolgálja, hogy élénk állítsa a XVII. század magyarságának egyik hatalmas alakját, Szenczi Molnár Albertet, a ki bennünket annál inkább érdekel, mert egész életében majd közvetve, majd közvetlenül az iskolával foglalkozott. Sokat tanult és még többet tanított, ha nem is első sorban chatedráról; azonban írt egy olyan könyvet, mely a pädagogia történetében emlékezetessé teszi a nevét, mert hosszú időre lehetővé tette a magyar tanuló ifjuságnak, hogy a művelődés nélkülözhetetlen eszközét, a latin nyelvet, megszerezze. Ezenkívül, szintén az iskola számára, megírta a magyar grammaticát, minden elődjénél jobban.

Iskolamester volt, annak készült hosszú külföldi tartózkodása alatt. De ezenkívül sok más hivatásra volt tehetsége, sorsa is új meg új föladatokat tűzött eléje; mint már abban a korban szokás volt, egyforma buzgalommal és szerencsével működött az emberi tudomány változatos ágaiban. Hogy egy személyben volt tanító és pap, az természetes, a XVII. század protestansai e két hivatás között igen szoros kapcsolatot teremtettek, de emellett sok irányban tanusította ügyességét, mint író, kiadott, fordított és írt egyházi munkákat, készített szótárt, nyelvtant, és — az irodalomtörténet szempontjából ez a legnagyobb érdeme — a reformátusoknak francia minták szerint olyan énekes könyvet adott, a melynek áhítatos, zengzetes zsolozsmáival dicsérik az Urat Calvinus követői mai nap is, majd háromszáz évvel keletkezésük után.

A ki ezen hosszú életpálya küzdelseivel, dicsőségeivel, csalódásaival részletesen meg akar ismerkedni, vegye kezébe a címben említett két munkát. Az egyik, az adatgyűjtemény, kizárólag a szakembernek szól, a laikus már a nyelve miatt sem igen boldogulhat vele, mert legnagyobb részt latinul szólnak hozzánk az adatok. Dézsi Lajos itt nemcsak Molnár egész irodalmi munkásságának a datumait ismerteti, nemcsak Molnár egész irodalmra vonatkozó irodalmat, hanem kiadta, még pedig a maga teljességében először, Szenczi Molnár naplóját, mely — legtöbbször

ugyan csak egyszerű följegyzésképen — tudósít életének folyásáról 1584-től 1623-ig. A hiányos adatokat pótolja, a töredékeseket kiegészíti Molnár nyomtatásban megjelent műveinek előszavaival, melyekben írójuk bőven hintette el az életrajzi vonatkozásokat. Majd a Molnárhoz írt levelek következnek 1591-től 1621-ig, megbecsülhetetlen gyűjteményeként nemcsak a Molnárra, hanem az egész korra, annak vallásos, politikai és magánéletére vonatkozó adatoknak. A vidéki embertől a fejedelemig, az egyszerű falusi gazdától a világhírű tudósig (Kepier) mindenféle rendű, rangú és nemzetű ember gondolkozásának módját, jellemét tükrözik vissza ezek a nagy gonddal összekeresett, figyelemmel összeállított levelek. Azonkívül a stuttgarti, göttingai stb. könyvtárakból közölte azokat a leveleket, melyek nincsenek ugyan Molnárhoz intézve, hanem mivel Molnár barátai írták egymásnak, mindegyikben van némi hír Molnárról s mint ilyenek igen jó szolgálatot tesznek Molnár jellemének, sorsának ismeretére.* Az okiratok gyűjteményét Molnár bizonyítványai, ajánlólevelei s a hozzá írt üdvözlő versek egészítik ki, a melyeket még maga Molnár gyűjtött szorgalmasan össze.

Említettük, hogy az az adathalmaz mindenütt philologiai pontossággal van összehordva és közölve; nemcsak fölkatartott Dézsi minden kis adatot, hanem jegyzetekkel, magyarázatokkal jön az olvasó segítségére, a hol a szűkszavú adat maga nem elég világos. Ezek a jegyzetek egyforma bizonyosságot nyújtanak a kiadónak széleskörű olvasottságáról, a tudományos kutatásban való otthonosságáról, szorgalmáról. Rövid szótár és részletes tárgy-, meg névmutató zárja be a kötetet, mely nagyon megkönnyíti a műnek, mint forrásmunkának használatát a XVII. század történetére.

Az érdeklődő közönség számára készült a másik munka, az életrajz, azonban még sincs oly annyira népszerűen megírva, hogy az irodalom komoly munkása ne forgathatná haszonnal. Dézsi a forrásgyűjtemény szétszórt adataiból egységes, élénk képet festett, mint igazi történetíró egy-egy utalásból, egy-egy jelentéktelennek látszó megjegyzésből teremtő phantasiája segítségével megalkotja egy egész jelenetnek, eseménynek képét. Természetesen nem a költői phantasia működését értem, mely csupán a pszichologiai valószínűséget tartván szem előtt, tetszése szerint válogatja, csoportosítja, fűzi össze az adatokat, hanem a történet-tudós phantasiáját, mely történeti valószínűsége törekszik, csak azt egészíti ki, a mire az adatok följosítják, és olyan mértékben, hogy a kész kép a történeti igazságnak megfeleljen. Különösen érdekes ebből a szempontból Szenczi Molnár szerelmeinek története és az a viszony,

* Egy-kettő azonban elmaradhatott volna (p. 231. és 350. számúak,) mivel nincs bennük utalás Molnárra.

melyben Rudolf császárral és Móricz hesseni fejedelemmel állott. A napló adatait mindenütt hűségesen és helyesen használja föl, mindössze egy-két apróbb tévedésre akadtam. Az egyik csak annyiban tévedés, hogy Dézsi nem olvasta ki az adatból mindazt, a mit lehetett volna; Molnár 1596 szept. 26-án azt írja naplójában «visitavi 7. Ecclesias, cum multis aliis his propinquis» és Dézsi csak általánosságban így tolmácsolja «sorra járta a nevezetesebb egyházakat», pedig az a «7. Ecclesiae» a hét zarándok templomot * jelenti. A másik tévedés szintén Rómára vonatkozik. Dézsi a Szent Péter-templomnak Michel Angelo ecsetjétől ékesített falairól beszél, pedig a Péter-templomnak nemcsak Michel Angelótól nincsenek freskói, hanem egyáltalában — a mozaik oltár képeket kivéve — nincs festett díszítése. Sajtóhibából van a 75. lapon «két évig ágyba szegte» «két hétig» helyett (lásd Napló 1597 ápr. 16.).

Az életrajzba bele van illesztve Molnár egyes műveinek tárgyalása, méltatása. Részletesen ismerteti ezeket az alkotásokat, csak azt szerettük volna, ha zoltárfordításait bővebben tárgyalja. Hogy Szenczi Molnárnak az irodalomtörténet olyan előkelő helyet jelöl ki, hatalmas prózáján kívül, sőt első sorban ezeknek az énekeknek közönheti: épen ezért vártuk volna, hogy esztétikai és zenei tekintetben tüzetesebben méltassa a szerző. A mint, jó érzékkel, összeveti őket Balassi verseivel, akként szívesen láttuk volna, ha a korabeli katolikus énekekkel és az Öreg Graduállal is összemérte volna. Talán az magyarázza meg Dézsi eljárását, hogy Szenczi Molnár Albertet nem annyira irodalomtörténeti, mint inkább tisztán történeti szempontból fogja föl s mint a vallásos villongások korának egyik típusát világítja meg.

A szerző lelkiismeretes munkásságának legkétségtelenebb bizonyítéka az az aggodó igyekezet, melylyel minden személynek, kit színre hoz, ha csak pár vonással is, megrajzolja az alakját. Nem elégszik meg a névnek egyszerű megemlítésével, hanem, ha már szól valakiről, azt akarja, hogy életének viszonyaival, működésével megismerkedjünk. A két magyar haza és a nagy német birodalom sok jeles férfia válik így bizalmas ismerősünkké s így szélesedik ki az a tanulság, a mit a könyvből meríthetünk, az egész korra.

Ez a körülmény azonban némileg árt is a munkának, mert kapcsolatban azzal a mozzanattal, hogy Szenczi Molnár Albert a maga, nyugtalan, egy helyen meg nem maradó természete miatt folyton-folyvást vándorolt, megakadályozza, hogy a Dézsitől festett kép teljesen egységes legyen. Annyi mindenféle esemény szorul ebbe a hetven esztendőre (1574—1633) terjedő keretbe, olyan változatos az életpálya, a melyet

* San Pietro, San Paolo, San Lorenzo, Laterano, Santa Maria Maggiore, Santa Croce, San Sebastiano.

Molnár megfutott, hogy szinte lehetetlen egységes áttekintést kapni róla. A szerző megtette, a mi tőle tellett, hogy a mozgalmas pálya egymásra torlódó eseményeit rendbe állítsa; ezt az említett nehézséget is szívesen megbocsátjuk, mert a nyereség, a mit a kitérések révén szerzünk, nagyobb, mint a kárunk.

Még csak egy közlésére hívom föl a figyelmet, mely könnyen elkerülhetné a figyelmet, pedig nagyon fontos. Mindeddig nem tudtuk Molnár halálának évét, kétségtelenül csak az volt megállapítva, hogy 1630 után halt meg. Bod Péter nyomán 1633-at szokták fölvenni, illetőleg Toldy egy megokolatlan állítására támaszkodva 1634-et. Mindkét évszám azonban csak hozzávetés számba ment, mígnem Dézsi (Napló stb. 397. lap) több biztos adat összevetésével megállapította, ha nem is napját, de legalább közelítő pontosságát a halálának: 1633—1634 máj. 26. Ez a bizonyítás, a maga exact philologiai módszerével, becsületére válik a szerzőnek.

A könyv, még pedig nem csak a tulajdonképeni szöveg, hanem a fordított idézetek is, magyaros nyelven, egyszerűen, világosan van írva.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

A. Winkler, Hat die analytisch-directe Methode die Lehrerschaft befriedigt? Vortrag, gehalten am achten allgemeinen deutschen Neuphilologentage in Wien, Mähr. Ostrau, Verlag von R. Papauschek, vormals Ed. Hölzel.

Talán sohasem dühöngött a harc különösen Németországban, a philologusok között élénkebben és hevesebben, ama kérdés felett, mely módszer a legalkalmasabb és legeredményesebb az idegen nyelv tanításában. A kérdés azonban a sok fejtegetés, hozzászólás daczára még most sem dőlt el.

Szerző a nemrég Bécsben megtartott német modern-philologusok kongressusán tartott fölolvasásával heves kritikát gyakorolt a nyelvek tanításában használt analytikai-direkt módszer felett. Az akkor tartott fölolvasást most könyvalakban közrebocsátotta és szíves volt egyik példányát nekem is megküldeni.

Az ő művecskéje nyomán akarom az említett módszer ellen felhozott ellenvetéseket összegezni és ezekhez saját megjegyzéseimet fűzni.

Szerző mindenek előtt a Hartmann által «Lesebuch methode»-nek elnevezett módszer ellen kel ki, kimutatva, hogy az egész pszichologiai tévedésen alapul, és főkép azt bizonyítja, hogy e módszer a természettel teljesen ellenkezésben áll. Winkler különösen kikel a számos olvasókönyvben előforduló, rosszul megválasztott olvasmány ellen. Ezeknél főleg azt hibáztatja, hogy oly nehéz mondatszerkezetű olvasmányokat